

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı'da Gerçekleşen Askeri Müdahalelerin İngiliz ve Amerikan Gazetelerindeki Yansımaları

Murat Özata*

Öz

Bu makalede Osmanlı'da gerçekleşen askeri müdahalelere İngiliz, Amerikan basınının yaklaşımı ele alınmaktadır. Makalede ele alınan askeri müdahaleler 30 Mayıs 1876'da Osmanlı Padişahı Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesiyle başlayıp, 27 Nisan 1909 Darbesi, 17 Temmuz 1912'de Said Paşa kabinesini deviren Halaskâr Zabitan Muhtırası devam etmekte ve 23 Ocak 1913 Babıali Baskını ile sona ermektedir. Bu kapsamda öncelikli olarak askeri müdahalelerin gerçekleşme süreci ana hatları ile ortaya konmuş, sonrasında ise bu müdahalenin İngiliz ve Amerikan basınının öne çıkan gazetelerinde nasıl yer aldığına değinilmiştir. Gazetelerin askeri müdahalelerin hemen öncesinde ve sonrasında çıkan sayıları incelenerek bu yaklaşım ortaya konmaya çalışılmıştır. Yapılan taramalar ve değerlendirmeler ışığında söz konusu dört müdahalenin biri hariç hepsinde İngiliz Amerikan basınının darbecilerin yanında yer aldığı, mevcut yönetimi köhne, işlemez, despot gibi sıfatlarla eleştirdiği göze çarpmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Darbe, Muhtıra, Askeri Müdahale, Basın.

Military Interventions in the Ottoman Era from Tanzimat to the Republic and Its Reflections in the British-American Newspapers

Abstract

In this article the perception of military interventions by the British and American press in the Ottoman era is analyzed. The military interventions discussed in the article start with the deposition of the Sultan Abdülaziz on May 30, 1876, and continue along with the coup on April 27, 1909 and the Halaskâr Zabitan ultimatum, which overthrew the Said Pasha cabinet on July 17, 1912. Lastly, the Babıali raid on January 23, 1913 is examined. In this context, first of all, the process of military interventions is outlined, and then reflections over the British and American press are mentioned. With this aim, several newspapers published just before and after the military interventions were examined. In the light of the research it is striking that in three out of four interventions the British American press sided with the coup plotters and criticized the current administrations as outdated, unworkable and despotic.

Keywords: Coup, Ultimatum, Military Intervention, Press.

*Dr. Öğr. Üyesi | Giresun Üniversitesi, Tarih Bölümü
muratozata@yahoo.com | ORCID: 0000-0003-0099-0297 | DOI: 10.36484/liberal.863258
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 26, Sayı:103, Yaz 2021, ss.185- 203.
Gönderim Tarihi: 18 Ocak 2021 | Kabul Tarihi: 14 Eylül 2021

Giriş

Ordu kurumunun Türk demokrasi tarihinde önemli bir rolü olduğu su götürmez bir gerçektir. Türkiye’de ordunun siyasete etkisinin yüzlerce yıllık bir geçmişi vardır. Şüphesiz bu etki her zaman aynı yönde ve şiddetle olmamıştır. Ordu bazen tutucu, bazen yenilikçi olarak, bazen doğrudan yönetime el koyarak, bazen de sivil siyaset üzerinde baskı kurarak iç politikaya müdahale etmiştir. Kendi içinde düzenli, disiplinli olan ordu devlet içinde de en güçlü, saygın kurum olmuştur. Askerler ellerinde tuttıkları bu gücü, gerekli gördükleri durumlarda sivil siyasete yön vermek, ekonomiyi ya da sosyal hayatı “düzene sokmak” gibi amaçlarla kullanmaktan kaçınmamışlardır. Ordu sahip olduğu bu gücü 18. Yüzyılda ve 19. Yüzyılın başlarında Osmanlı Padişahlarının gerçekleştirmeye çalıştığı reform hareketlerine karşı mevcut düzeni korumak amacıyla kullanmışken, Cumhuriyet’e yaklaştıkça mevcut düzeni değiştirmek amacıyla kullanmıştır. Bu değişimin kırılma noktasını III. Selim’in iktidarı oluşturmuştur. III. Selim tahtta olduğu 1789-1807 yılları arasında yeniliğin karşısında en büyük direnç olan Yeniçeri Ordusuna alternatif, batılı tarzda yeni bir ordu kurarak bu orduyu değişimin lokomotifi yapmak istemiştir. Bu isteği kendisinin canına mal olsa da halefinin ve yapılacak yeniliklerin önünü geri dönüşü olmayacak şekilde açmıştır. Kurulan modern askeri okullarda yetişen subayların yönetime bakışı padişahın bile henüz hazır olmadığı kadar “yeni” olmuştur. Osmanlı Devleti’nin yetiştirdiği yenilikçi subaylar, gerekli gördüklerinde sahip oldukları saygınlığı, gücü ve tarihsel mirası yönetimi değiştirmek için kullanmaktan kaçınmamışlardır.

Özellikle 19. yüzyıl gibi siyasi ve ekonomik açıdan bir buhran olarak adlandırılabilir dönemlerde askerlerin idareye daha fazla müdahil oldukları görülmektedir. Bu buhran dönemi Fransız ihtilalinin etkilerinin imparatorluk içinde çok daha derinden hissedilmesine sebep olmuştur. Bu dönemde gerçekleşen, Girit, Sırp, Bulgar isyanlarına eklenen Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı, Osmanlı Devleti’nin kontrol gücünün sınırlılıklarını ortaya çıkarmıştır. Osmanlı yöneticileri bu sorunların üstesinden gelebilmek ve diğer ülkelerin baskısını hafifletmek amacıyla Tanzimat, Islahat gibi fermanlarla yeni düzenlemeler getirmiştir. Fakat bu düzenlemeler sorunu çözmek için yeterli olmamış, Osmanlı Devleti siyasi krize eşlik eden bir mali kriz içinde parçalanma sürecine girmiştir. Devletin içinden geçtiği siyasal ve ekonomik buhran, iktidarın otoritesi zayıflatmış ve askeri müdahalelere zemin hazırlamıştır.

Çalışmada İngiliz gazetelerinden Manchester Guardian, Observer; Amerikan gazetelerinden ise *New York Times* ve *Washington Herald Tribune* gazeteleri araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu sınırlandırmanın temel sebebi incelemeye

esas gazetelerin Osmanlı topraklarında temsilciler buldurması ve özel temsilcileri aracılığıyla ilk ağızdan gelişmeleri aktarmasıdır.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar olan dönemde gerçekleşen bu askeri müdahalelerin İngiliz ve Amerikan gazetelerinde yer alan yansımaları Türk demokrasisine Batı'nın bakışını göstermesi açısından kayda değerdir. Hükümet yetkililerinin söylevlerinin ve resmi kanallardan yapılan açıklamaların gazete sütunlarında yer alması İngiltere ve ABD'nin askeri müdahalelere karşı yaklaşımını açıkça ortaya koymaktadır.

Askeri Bürokratik Cunta ve Sultan Abdülaziz'in Devrilmesi

Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde askeri ve siyasi başarı padişahların üstün yönetme yeteneklerine bağlandığı gibi, imparatorluğun dağılma döneminde başarısızlık yine padişahlık makamına yönlendirilmiştir. Kardeşi Abdülmecid'in ölümü üzerine 25 Haziran 1861 tarihinde tahta çıkan Abdülaziz Osmanlı devletinin dağılma döneminde ortaya çıkan siyasi krizin kurbanlarından biri olmuştur. Abdülaziz tahta çıktığı dönemde, Osmanlı devletinin mali buhranı derinleşmiş, Balkanlarda Karadağ İsyanı büyüyerek bir savaş halini almıştır. Rum, Bulgar, Sırp isyanları ise bir yandan Osmanlı Devleti'nin bu bölgelerde ki kontrolünü sarsmış, diğer yandan ise Avrupa devletlerinin Hristiyan nüfusu koruma gerekçesiyle Osmanlı'ya müdahale etmesinin önünü açmıştır. (Küçük, 1988: 179) Balkanlarda isyanlarla mücadele eden Abdülaziz içeride ise Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin artan muhalefeti ile karşı karşıya kalmıştır. Mithat Paşa ve Hüseyin Avni Paşa'nın Abdülaziz'e olan şahsi düşmanlıkları hem muhalefetin şiddetinin artmasına hem de yönteminin radikalleşmesine sebep olmuştur.

İçeride Abdülaziz'e olan muhalefet ve devlet adamları arasındaki çekişme artarken, Balkanlar'da ise Osmanlı kontrolü büyük bir erozyona uğramıştır. Sırbistan, Bosna-Hersek ve Bulgaristan'da çıkan olaylarda çok sayıda Türkün öldürülmüş olması Osmanlı kamuoyunda geniş yankı uyandırmış ve bu olaylardan dolayı halk idarecileri suçlamıştır. Özellikle, Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'ya karşı oluşan muhalefet, 10 Mayıs 1876 günü Fatih, Beyazıt ve Süleymaniye medreselerinde derslerini bırakan yaklaşık 5000 öğrencinin gösteri ve yürüyüşü ile açıktan kendini göstermeye başlamıştır. ("The Ministerial Change", 1876) Mithat ve Hüseyin Avni Paşalar el altından öğrencilere para göndererek onları Abdülaziz'e karşı kışkırtmışlardır. Ulema zümresinden hocaların ve halktan kişilerin de katılımıyla göstericilerin sayısı 10.000'i bulmuştur. İstanbul'da bulunan tüm silah dükkânların stoklarının tükenmesine sebep olacak kadar silahlanan topluluk Yıldız Sarayı'na gelerek

şeyhülislam ile sadrazamın azledilmesini istemişlerdir. ("The Troubles in Eastern", 1876: 1) Bunun üzerine Abdülaziz, 12 Mayıs 1876'da sadrazamlığa Mütercim Rüştü Paşa'yı, şeyhülislamlığa Hüseyin Hayrullah Efendi'yi getirmiş, Hüseyin Avni Paşa'yı seraskerliğe, Mithat Paşa'yı ise Meclis-i Vükela üyeliğine atamıştır. (Karal, 2011: 103) Abdülaziz'in yaptığı bu atamalar 1826 yılında Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra kamuoyu baskısı sonucu padişah tarafından yönetimde yapılmış ilk değişiklik olmuştur. Hükûmetteki bu değişikliğin ardından gösteriler sona ermiş ve Abdülaziz'in devrilmesini amaçlayan askeri ve bürokratik cunta devlet içinde önemli pozisyonlara geleerek ihtiyaç duyduğu gücü elde etmiştir. ("The Revolution", 1876: 6)

Kurulan yeni kabine ile padişah arasında tam bir güvensizlik ortamı oluşmuş ve bu gerginlik çatışmayı da beraberinde getirmiştir. (Lewis, 2010: 221) Sultan Abdülaziz'in gönülsüz bir şekilde sadrazamlıktan azlettiği Mahmut Nedim Paşa'yı yeniden sadrazamlığa getireceği söylentisi Mithat Paşa ve Hüseyin Avni Paşa'nın saltanat değişikliği için harekete geçmesine sebep olmuştur. Mithat Paşa, Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa'yı darbe için ikna etmiş, ihtiyacı olan fetvayı da şeyhülislam vasıtasıyla Fetva Emimi Kara Halil Efendi'den almakta çok zorlanmamıştır. (Karal, 2011: 107) Mithat Paşa'nın Abdülaziz'in tahttan indirilmesi için bürokratik engelleri kaldırmasının ardından, Hüseyin Avni Paşa bulunduğu serasker makamının gücünden istifade ederek ordu ve donanmayı harekete geçirmiştir. Hüseyin Avni Paşa, Harp Okulu Kumandanı Süleyman Paşa, Şura-i Askeri Reisi Redif Paşa, Bahriye Nazırı Kayserili Ahmet Paşa ile görüşerek harekât planını belirlemiş ve durumu Şehzade Murat ile görüşerek muvafakatini almıştır. (Karal, 2011: 107) 29 Mayıs 1876 Pazartesi gecesini darbenin son toplantısı yapılmış ve 30 Mayıs sabahı Sultan Abdülaziz, kendisinin tahtan indirildiğini işaret eden cülus toplarının sesi ile uyanmıştır. (Çabuk, 1999: 115) Darüssaade Ağası Cevher Ağa, Abdülaziz'in yanına gelerek hal edildiğini söylemiş ve yeni padişahın emriyle Topkapı Sarayı'na nakledileceğini bildirmiştir. (Karal, 2011: 110) Kendi talebi üzerine 2 Haziran 1876'da Çırağan ile Ortaköy arasında bulunan Feriye Sarayı'na nakledilmiş, iki gün sonra da sarayın deniz tarafındaki odasında iki bileği kesik olarak bulunmuştur. (Çabuk, 1999: 115) Padişahın cesedinin muayene etmeye gelen doktorlara sadece kesik bileklerin gösterilmesi ve Hüseyin Avni Paşa'nın herkesten önce saraya gelerek cesedin başkaları tarafından görülmesini engellemesi, Abdülaziz'in intihar mı ettiği yoksa öldürüldüğü mü konusunda hala devam eden tartışmalara sebep olmaktadır.

Abdülaziz'in tahtan indirilmesiyle gerçekleşen bu darbe İngiliz basınında geniş yankı bulmuştur. *The Guardian* gazetesi "İstanbul'da Devrim" başlığıyla hazırladığı 24 Mayıs tarihli yazısında İstanbul'da ayaklanan softaların iki

talebi olduğunu bunlardan birincisinin padişahın maaşının elli bin pound ile sınırlandırılması, ikincisinin ise ulusal bir meclis açılması olduğunu belirtmektedir. ("The Revolution", 1876: 6) Gazete, padişahın paraya ve lükse düşkünlüğünün devletin her kademesinde bozulmaya sebep olduğunu, askerlerin maaşlarının ödenemediğini, maaşları ödenemeyen kadıların rüşvete yöneldiğini, devlete borç veren bankerlerin faizlerini alamadığını yazmaktadır. Cadde ve yolların yapılması için toplanan yüksek meblağdaki vergilerin sultan tarafından sarayı ve haremi için harcandığı belirtilmektedir. ("The Revolution", 1876: 6) Gazete bu sebeple softaların ayaklanmasının yerinde olduğunu ve Türkiye'nin iyiliğini isteyen herkesin softaların bu protestosuna destek vermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Abdülaziz'in tahta çıktığı dönemde devletin içinde bulunduğu büyük maddi kriz sebebiyle tasarruf önlemleri aldığı, saray masraflarını kısıttığı, hassa hazinesinden üçte birini devlet hazinesine bıraktığı, rüşvet ve irtikâba karışan memurları cezalandırdığı (Küçük, 1988: 179) göz önüne alındığında, gazete yer alan bu haberlerin, Abdülaziz yönetimine karşı olan ayaklanmayı desteklemek amacıyla kaleme alındığı ortaya çıkmaktadır.

The Guardian gazetesine göre softaların ikinci isteği olan Meşrutiyet de oldukça haklı bir istektir. Ku'ran'dan ayetlere yer veren gazete, padişahın bir meclis olmadan yönetmeye hakkı olmadığını yazmaktadır. ("The Revolution", 1876: 6) Bu taleplerin dini, ya da bağınaz bir talep olmadığı, haklı siyasi bir talep olduğu ve softaların bunu elde edebilmek için çok dikkatli ve becerikli bir şekilde yol aldığı, gazetede yer almaktadır. Gazete, padişahın ise sarayında çok endişeli olduğunu ve gerektiğinde askerlere ve memurlara rüşvet olarak verilmek üzere çok büyük miktarda altın sakladığını yazmaktadır. ("The Revolution", 1876: 6) Medrese öğrencileri ile yapılan mülakatlara da haberinde yer veren *The Guardian* gazetesi, öğrencilerin çok sevinçli olduğunu, bunun bir çete isyanı değil, bir halk hareketi olduğunu yazmaktadır. Avrupa'ya barışçı yollarla nasıl başarılı bir devrim yapılacağını gösterebileceğini, harekete katılan kişilerin eğitilmiş insanlar olduğunu, ne istediklerini çok iyi bildiklerini, askerlerin de öğrencileri desteklediğini, amaçlarının takdire şayan olduğu da gazetede yer almaktadır. ("The Revolution", 1876: 6) Gazetede yer alan bu haber içeriğiyle olduğu gibi kaleme alınış şekliyle de açık bir şekilde Abdülaziz'i devirmek için harekete geçen softaları övmektedir. Hareketin amaçlarını ise haklı bulduğunu ifade etmekle yetinmeyerek ilginç bir şekilde Kuran'dan ayetler de vererek yüceltmektedir.

Abdülaziz'in devrileceği yönünde haberler Amerikan basınında da yer almaktadır. 23 Mayıs tarihli *The New York Times* gazetesi İstanbul'daki istihbarat birimlerinin resmi yetkililere dayandırdığı haberine göre Sultan Abdülaziz'in kısa bir süre içinde tahttan indirileceğini bildirmektedir. (Possible

Abdication, 1876: 5) Gazete “Türkiye’de Devrim” başlığıyla verdiği haberinde Türkiye’de gerçekleşen bu darbenin türüne az rastlanır nitelikte bir darbe olduğunu belirterek mutlak olan bir monarşi sistemi içinde darbe yapılabilmesine dikkat çekmiştir. (“The Turkish Revolution”, 1876: 4) Abdülaziz’in tahta oturmasından kısa süre sonra lüks içinde yaşamaya başladığı, kötü danışmanlarının da etkisinde kalarak nefesine yenik düştüğü, tüm gücünü arzularını tatmin etmek için kullanan beceriksiz bir yönetici olduğu ve bu sebeple kendi sonunu getirdiğini yazmaktadır. (“The Turkish Revolution”, 1876: 4) Gazetenin başka bir haberinde ise Abdülaziz’in tahtta olduğu süre içinde hazineye yüz bin doları zimmetine geçirdiği, Dolmabahçe Sarayı’ndan Topkapı’ya taşınırken beraberinde içi kadınlarla dolu 53 bot olduğu yer almaktadır. (“Rumored Death”, 1876: 4) Gazete bu “devrimin” olacağından İngiliz devlet adamlarının önceden haberdar olduğunu da belirtmiştir. Bir diğer haber ise Abdülaziz’in ölümünün suikast sonucu olmasının mümkün olmadığını, çünkü tahtan indirildikten sonra ölümünün önemsiz bir olay olduğunu yazmıştır. (“Suicide of Abdul Aziz”, 1876: 1)

31 Mart Vakası ve II. Abdülhamid’in Hal’i

13 Nisan 1909’da başlayan, 31 Mart Olayı olarak anılan ayaklanma ise klasik bir darbe olmamakla birlikte hükûmetin düşürülmesi ve padişahın tahttan indirilerek sürgüne gönderilmesi ile sonuçlanmıştır. Olaylar sonucunda İttihat ve Terakki’nin mutlak iktidarının sağlanması, hükûmete yapılan her iki müdahalenin de askerler tarafından yapılmış olması ve bu müdahale sonucunda padişahın tahttan indirilmesi 31 Mart Vaka’sının darbe olarak ele alınmasını gerektirmektedir.

Padişah, Babıali ve İttihat Terakki Cemiyeti üçlüsünün kontrolünde olan Osmanlı idaresi İkinci Meşrutiyet’in ilanı ile yeniden Kanun-u Esasiye göre yönetilmeye başlanmıştır. Başlangıçta Osmanlı için meşrutiyetin ilanı sadece yeni bir siyasal sistem olarak değil aynı zamanda topraklarını ve refahını korumanın bir aracı olarak görülmüştür. (Sancaktar, 2020: 435) Fakat kısa süre sonra padişahı, meşrutiyeti ilana zorlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti, baskı yoluyla bürokrasi, parlamento ve hükûmet üzerindeki etkisini arttırmaya çalışmıştır. İttihat ve Terakki hâkimiyetine bir tepki olarak başlayan isyan, İttihat ve Terakki muhalifi, Serbesti gazetesi Başyazarı Hasan Fehmi’nin 6 Nisan 1909’da Galata Köprüsü üzerinde fail-i meçhul bir cinayetle öldürülmesi üzerine kitlesel bir isyana dönüşmüştür. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin bu cinayette eli olup olmadığı net olmamakla birlikte, cemiyet bu cinayetin sorumluluğunu ne üstlenmiş ne de reddetmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin

mektepli subaylarının önünü açarak alaylıları tasfiye etmeye başlaması, ordu içinde zaten var olan alaylı-mektepli çatışmasını körüklemiştir. Diğer yandan, Medrese öğrencilerinin askerlik muafiyeti için bir sınava tabi tutulması yönündeki Harbiye Nezareti görüşü softaları rahatsız etmiştir. Bu şartlar altında İstanbul'da bulunan, İttihat ve Terakki'ye muhalif Avcı Taburuna bağlı düşük rütbeli askerler 12-13 Nisan 1909'da, gece yarısı ayaklanarak subaylarını hapsedmiştir. Sabaha karşı, kışlalarından çıkan Avcı Taburlarına başka askerler, Beyazıt ve Fatih Medreselerinden öğrencilerinde katılımıyla isyan daha da büyümüş Meclis işgal edilerek, bazı mebuslar öldürülmüş ve isyanın ilk gününde İstanbul'un kontrolü asilerin eline geçmiştir. (Danişmend, 1972: 372)

31 Mart Vakasına katılan isyancılar işgal ettikleri Meclis-i Mebusanda bir takım taleplerde bulunmuşlardır. Şeyhülislam Ziyaeddin Efendi vasıtasıyla iletilen talepler; Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa ile Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın kabineden çekilmesi, mebuslardan bazılarının yurt dışına gönderilmeleri, şer'i hükümlerin tam olarak uygulanması, başlarındaki mektepli subayların alınarak alaylı subayların görevlerine iade edilmeleri, harekete katılmalarından dolayı hiçbir ceza ve mesuliyete maruz tutulmayacakların temin edilmesi yönündedir. (Nadi, 1325: 36) İşgal edilen Meclis-i Mebusanda karar alacak çoğunluk bulunmadığı halde, taleplerin kabul edildiğine dair bir beyanname, silah tehdidiyle hazırlanmış ve telgrafla Yıldız Sarayı'na iletilen karar padişah tarafından onaylanmıştır. ("Revolution in Turkey", 1909: 7)

Hükûmetin kontrolünün isyancıların eline geçmesiyle, İstanbul'da İttihat ve Terakki Cemiyeti zor duruma düşmüştür. Cemiyetin ileri gelenleri ya saklanmış ya da İstanbul'dan uzaklaşmışlardır. ("Revolution in Turkey", 1909: 7) Fakat Cemiyet eyaletlerde özellikle Makedonya'da duruma hâkim vaziyettedir. (Özcan, 1988: 10) İstanbul'da kendi aleyhine olan gelişmelere müdahale etmek amacıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının Mahmut Şevket Paşa başkanlığında Selanik'te yaptıkları toplantıda İstanbul'a bir askeri gücün gönderilmesi kararlaştırılmıştır. İkinci ve Üçüncü Ordunun askerlerinden oluşan Hareket Ordusu 19 Nisan'da Yeşilköy'e ulaşmıştır. Hareket Ordusunun iki taburu Çatalca'ya geldikten sonra Meclis-i Mebusan Yeşilköy'de toplanmıştır. Eski sadrazam Said Paşa başkanlığında Meclis-i Umumi-i Milli adıyla yapılan oturumda Abdülhamid'in hal'ine karar verilmiştir. (Küçük, 1988: 222) 24 Nisan'da Mahmut Şevket Paşa komutasındaki Hareket Ordusu kısa süreli birkaç çatışmanın ardından şehrin hâkimiyetini tamamen ele geçirmiştir. ("The Fighting", 1909: 6) Yıldız Sarayı kuşatılarak Abdülhamid tutuk edilmiştir. ("Sultan a Captive", 1909: 7)

İsyanın önde gelenleri meydanlarda kurulan darağaçlarında idam edilmiştir. İstanbul'da kontrolün sağlanmasından sonra İttihat ve Terakki'nin iki türlü hareket yolu bulunmaktadır; bunlardan birincisi Yeşilköy'de toplanan Meclisin önergesi uygulanarak Abdülhamid'in tahtan indirilmesi, ya da isyancıları bastırmak için gelen ordunun görevini tamamlamış olarak bundan sonraki hareket tarzını ve sorumluluğu Kanun-i Esasi'ye göre kurulan yasal hükûmete bırakılması. İttihat ve Terakki birinci yolu tercih ederek 27 Nisan 1909'da alınan Meclis kararı ve Şeyhülislam Fetvası ile Abdülhamid'i tahttan indirmiştir. II.Abdülhamit'in olaylarda dâhilinin bulunup bulunmadığının araştırılması talebi ise kabul edilmemiştir. (Özcan, 1988: 10)

Bu darbe sürecinde dış basının gelişmelere yaklaşımı da oldukça ilgi çekicidir. 28 Mart 1909 tarihli İngiltere'de yayınlanan *The Observer* gazetesi yaklaşan darbenin habercisi niteliğinde bilgiler vermiştir. Gazete "The New Turkey" başlıklı makalesinde Jön Türklerin devrimci örgütlerinin gittikçe güçlendiğini ve ordu içinde yayıldığını belirtmekte, Abdülhamid rejiminin sonuna yaklaştığını yazmaktadır. Gazeteye göre, gençlerin, beyinlerin, enerjinin, gayretin, insanların ruhunun ve ordunun otoriteye karşı çıkıyor olması artık otoriterin sadece şekilde kaldığı anlamına gelmektedir. ("The New Turkey", 1909: 4) 03 Nisan 1909 tarihli *Manchester Guardian* gazetesi ise İttihatçıları şiddetle eleştiren ve İngiltere tarafından desteklenen Kamil Paşa Hükûmeti'nin, 14 Şubat'ta devrilmesinin ardından İngiltere'nin tavrının değiştiğini ifade etmektedir. ("Turkey and the Powers", 1909: 8) İngiliz gazetelerinin ve Reuters Haber Ajansı'nın İttihatçıları eleştirerek cemiyet hakkındaki İngiliz kanaatini değiştirmeye çalıştığını ve İngilizlerin onayı olmadan hiçbir sadrazamın makamda kalamayacağını belirtmektedir. ("Turkey and the Powers", 1909: 8) İngiltere tarafından desteklenen bir sadrazamı İttihat ve Terakki tarafından düşürmesinin İngiltere tarafından cezasız bırakılmayacağı, İngiltere'nin cemiyeti yıkacağını en azından prestijini yerle bir edeceğini yazmaktadır. ("Turkey and the Powers", 1909: 8) Gazetenin bu öngörüsünde haklı olduğu çok kısa bir zaman sonra görülmüştür. 9 Nisan tarihli İngiliz gazetesi İttihat ve Terakki yanlısı sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın yuhalandığını, İstanbul'da cemiyete karşı gösterilerin yapıldığını yazmaktadır. ("An Opposition Editor", 1909: 5)

Hareket Ordusu'nun Çatalca'ya gelmesiyle başlayan İttihat ve Terakki müdahalesi dış basında geniş yankı bulmuştur. 21 Nisan tarihli İngiliz gazetesi yaklaşık 230.000 askeri bulunan üçüncü ordunun İstanbul'a 100.000 asker göndermesinin imkân dâhilinde olduğu, Abdülhamid'in kaderinin diplomatik müdahalelere bağlı olduğunu belirtmektedir. ("Porte Communicating", 1909: 14) Gazete, Yeşilköy Tren İstasyonunda bulunan askeri birliklerin,

milletvekilleri, gazeteciler, mektepli subaylar için günlerdir süren tehlikenin sona ermesi anlamına geldiğini yazmaktadır. ("Porte Communicating", 1909: 14) Gazete, Hareket Ordusu'nu "Özgürlük Ordusu" olarak adlandırmış ve ordunun çok başarılı bir plan ile şehrin kontrolünü ele geçirdiğini yazmıştır. ("Sultan a Captive", 1909: 7) Hareket Ordusu'nun sıkı önlemleri sayesinde şehirde çatışma sürecinde ve sonrasında asayişin korunduğundan övgü ile bahsedilmektedir. ("Sultan a Captive", 1909: 7) Abdülhamid'in sarayının kuşatıldığı ve kendisinin meşrutiyetçiler tarafından tutsak edildiği de gazetede yer almıştır. ("A Completely Successful", 1909: 7) Mahmut Şevket Paşa kumandasındaki ordunun harekât planları ve rotalarından bahseden haberde, çatışma bölgesinde halkın tehlikeye rağmen sokakları doldurduğunu, kadınların Taş Kışla'yı kuşatan muzaffer askerlere yiyecek ve içecek taşımak için koşuşturduğunu yazmaktadır. ("Fighting In The Streets", 1909: 7) 24 Nisan 1909 Cumartesi sabah başlayan çatışmalar, en fazla direniş Taksim'deki Taş Kışla'dan gelmiştir. Fakat başlarında komutanları olmayan düşük rütbeli askerler, Selanik'ten gelen tam donanımlı ve disiplinli ordunun karşısında başarılı olamamışlardır. Aynı gün şehrin büyük bir bölümünde isyancılar bastırılmıştır.

Abdülhamid'in tahtan indirilmesi dış basında olumlu yankı bulmuştur. 26 Nisan tarihli Guardian gazetesi, Abdülhamid'in tahtan indirilmesinin Trabzon, İzmir, Kudüs, İskenderiye, Kahire ve Trablus'ta sevinç gösterileri ile karşılandığını yazmaktadır. ("Young Turks", 1909: 7) Aynı şekilde Anadolu'da bulunan Türk vilayetlerinde de Abdülhamid'in indirilerek yerine V. Mehmet'in geçirilmesinin coşku ve sevinçle karşılandığı gazetede belirtilmektedir. ("The New Reign", 1909: 8) ABD basınının önde gelen gazetelerinden *The New York Times* ise Abdülhamid'in suikastçı olarak adının çıktığı, halkı için iyi olan hiçbir şeyi yapmadığı ve yeniden mutlakiyete dönmeyi planlandığını haberine taşımıştır. ("Sultan Has Earned", 1909: 2)

Guardian gazetesi, eğlence için İstanbul kuşatmasına kısa bir ara verildiği ve aydınlatılan sokaklarda mutlu kalabalıkların dolaştığını belirtmektedir. ("Young Turks", 1909: 7) Aynı gazete, başka bir haberde, 30 Nisan 1909 Cuma günü ilk selamlığına çıkan V. Mehmet'e İstanbul'un çeşitli milletlerinden oluşan kalabalığın coşkulu tezahüratlarla eşlik ettiği ifade edilmektedir. ("The New Reign", 1909: 8) *Guardian* gazetesi, Sultan V. Mehmet'i Ayasofya Cami'sine girerken kalabalığın kendisine yaklaşmasına askerler tarafından izin verildiği, Abdülhamid'in selamlıklarının aksine asker ve polisin son derece hoşgörülü olduğunu, görevlerini sakin ve kibar bir şekilde yaptıklarını yazmaktadır. ("The New Reign", 1909: 8) Yaklaşık çeyrek yüzyıl sonra yeniden Cuma Selamlığı için Ayasofya Camii'ne gelen Padişah'ı görmek için tüm İstanbul ve Galata'nın ayakta olduğu, halkın padişahı görmek için büyük

gruplar halinde farklı noktalarda pozisyon aldığı *Guardian* gazetesinde yer almıştır. (“The New Reign”, 1909: 8)

Tarihler ilerledikçe İngiliz gazetelerinde yer alan haberler, yapılmış olan darbenin zeminini meşrulaştırmaya çalışmaktadır. 3 Mayıs 1909 tarihli *Manchester Guardian* Gazetesi, Abdülhamit’in planı doğrultusunda isyancıların imparatorluğun tamamında bir katliam yapacağını böylece anayasayı rafa kaldıracaklarını, Adana’da yaşanan olayların bunun bir tatbikatı olduğunu belirtmektedir. (“New Era in Turkey”, 1909: 7) Benzer katliam planlarının İzmir ve İstanbul için de planlandığı, fakat Selanik birliklerinin zamanında şehre ulaşması sayesinde bunun önlendiği haberi gazetede yer almaktadır. Topخانه’de bulunan isyancı Tersaneli askerlerin de teslim alınmasıyla İstanbul’un rahat bir nefes aldığı, Mahmut Şevket Paşa’nın bir kez daha halkın övgüsüne mazhar olduğu belirtilmektedir. (“Intense Relief”, 1909: 7) *The Guardian* gazetesi bir Ermeni tüccarın mektubuna dayandırdığı haberinde Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan itibaren Türklerin ilk kez siyasi özgürlük ve medeniyet için savaştığını, tarihte ilk kez Türk ve “Gevur”un omuz omuza savaştığını yazmaktadır. (“New Era in Turkey”, 1909: 7)

İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey’in gazetelere yansıyan demeçlerine bakıldığında da, yine darbeyi meşru gören ve İttihatçıları takdir eden bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Grey Türkiye’nin kritik bir süreçten geçtiğini, İttihatçıların büyük bir kararlılık, azim ve disiplinle başarı sağladığını, bu sebeple ülkesinin yenilenen ve güçlenen Türkiye’ye sempati duyduğunu ifade etmiştir. (“Sir Edward Grey”, 1909: 8) Grey bir adım daha ileri giderek, İngiliz basınında Türk reform hareketini eleştiren haberlerin çıkmasının büyük bir hata olacağını söylemiştir. (“Sir Edward Grey”, 1909: 8)

Halaskâr Zabitan Muhtırası ve Parlamentonun Feshi

31 Mart sonrasında Abdülhamid’i devirerek iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki yönetiminde en etkili parti konumuna gelmiştir. İttihatçıların Meclise dayalı bir tek parti diktası kurması üzerine muhalifler Hürriyet ve İtilaf Fırkası altında birleşerek örgütlenmişlerdir. 1912 yılının Ocak ayında yapılan seçimlerde İttihat ve Terakki iktidarın kendisinde olmasının avantajını kullanarak muhalifleri sindirmiş ve sadece 15 muhalif vekilin girebildiği parlamentoda 270 sandalye alarak çoğunluğu sağlamıştır. (Tunaya, 2015: 9) İttihatçılar ellerinde olan gücü muhalifleri baskılamak için kullanmışlardır. Muhaliflerin sesi olan gazetelere sınırlandırmalar getirmişlerdir. Sıkıyönetim ilan ederek, muhalif ve iktidarına karşı tehdit olabilecek gazeteleri kapatma yoluna gitmiştir. (Kaan, 2009: 44) Bu baskı, zaman zaman fiziksel şiddet olarak da kendini

göstermiş ve 1912 seçimlerinin Türk demokrasi tarihine “Sopalı Seçim” olarak geçmesine sebep olmuştur. İttihatçıların seçimlerde zor kullanması ve kendi menfaatleri doğrultusunda seçimleri manipüle etmesi, muhalefetin de yöntemini değiştirmiştir.

Ordu içinde de durum farklı değildi. İttihatçılar kendilerine yakın subayların önünü açarken muhalif subaylara sırtlarını dönüyorlardı. İttihatçı subayların ayrıcalıklı durumu, cemiyete yakın subayların terfi ve tayinlerinde liyakate bakılmaması askerler içinde kırgınlıklara sebep olmuştur. Bu kırgın ve kızgın askerler Halaskâran ya da Halaskâr Zabitan (kurtarıcı subaylar) olarak anılan grubun temelini oluşturmuştur. Bu silahlı muhalif harekete İtilafçıların seçilemeyen adayları da destek vermiştir. Amaçları İttihat ve Terakki'nin yönetimine son vermek, askerleri siyasete müdahalesini önlemek ve yasal bir hükûmet kurulmasını sağlamak olarak belirlenmiştir. Halaskâr Zabitanın “askerin siyasete müdahalesini önleme” talebi ile asıl kastettikleri ordunun İttihat ve Terakki Cemiyeti ile bağlarını koparmasıdır. (Hale, 2014: 78) Halaskâr Zabitan grubunun liberal muhalefet ile olan bağları tam anlamıyla bir asker - siyaset ayrımını olanaksız kılmaktadır. Üstelik bu amaçları gerçekleştirmek için hükûmete muhtıra vermek suretiyle siyasete müdahale etmeleri ise Halaskâran grubunun kendi içinde çelişkiye düştüğünü göstermektedir.

Halaskâr Zabitan hareketi ordu içinde artan destekçi sayısından aldığı cesaret ile harekete geçmiştir. Halaskâran, Said Paşa Kabinesine muhtıra vererek on gün içinde istifa etmesini, aksi takdirde İstanbul üzerine yürüyerek İttihatçıların ve onların temsilcilerin icabına bakacaklarını söylemişlerdir. (“End of Young”: 1912: 5) 15 Temmuz 1912 tarihinde güvenoyu alan Said Paşa Kabinesi artan baskılara dayanamayarak 16 Temmuz'da istifa etmiştir.

Said Paşa'nın istifası, Osmanlı Devletinin Abdülhamid'in devrilmesinden sonra yaşadığı en ciddi siyasi kriz olmuştur. Londra Büyükelçisi Tevfik Paşa yeni hükûmetin kurulması için sadrazam olarak atanmıştır. Tevfik Paşa bu teklifi Anayasa'ya uygun bulmayarak reddetmiştir. Bunun üzerine hükûmet kurma görevi 21 Temmuz'da Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ya verilmiştir. Eski tecrübeli devlet adamlarından Kamil Paşa, Hüseyin Hilmi Paşa gibi isimlerin kurulan kabinede yer alması bu kabinenin “Büyük Kabine” olarak anılmasına sebep olmuştur.

Said Paşa Hükûmeti'ni devirerek ilk başarısını elde eden Halaskâran, yeni kurulan Gazi Ahmet Paşa Hükûmeti'ne de baskı yapmaya başlamıştır. Tarafsız bir kabine olarak görev yapması beklenen kabinenin ilk icraatlarından biri, İttihatçıların baskı aracı olarak kullandıkları sıkıyönetimin kaldırılması olmuştur. (Danişmend, 1972: 388) İstifanın ardından, Halaskâr Zabitan grubu Meclisin

temsil niteliği taşımadığı iddiasından hareketle, Meclisin fesih edilmesi talebini Meclis Başkanı Halil Bey'e ulaştırmıştır. Eğer bu istekleri 48 saat içinde yerine getirilmezse zor kullanarak bunu yapacaklarını belirtmişlerdir. ("Turks Preparing", 1912: 5) Halil Bey tehdit mektubunu Meclise getirerek görüşülmesini sağlamıştır. Mektubun Mecliste okunması bir infial yaratmıştır. Halaskâr Zabitanın doğrudan Meclisi hedef alan tehdit mektubuna İttihatçı liderlerin ileri gelenleri şiddetle karşı koymuştur. İttihatçıların da ordu içinden geldiği göz önüne alındığında ülkenin iç savaşın eşiğine geldiği görülmektedir.

Hükûmet krizden bir çıkış yolu olarak padişaha Meclisi bazı istisnai durumlarda feshetme yetkisi veren bir kanun teklifi sunmuştur. ("More Power", 1912: 5) Çoğunluğu İttihatçılardan oluşan Meclis tarafından kabul edilmesi pek mümkün olmayan bu teklif hükûmetin bir taktiği olarak görülebilir. Çünkü Kanun-ı Esasi, hükûmetin teklifini Meclis iki kez reddederse, kabinenin değişmesi ya da Meclisin feshedilerek yeniden seçime gidilmesi tercihi padişaha bırakmıştır. Meclis-i Mebusanın 1 Ağustos 1912 tarihindeki oturumunda ikinci kez görüşülen teklif büyük tartışmalara sebep olmuş ve onaylanmamıştır. (Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi [MMZC], 1991: 595-607) Padişah Mehmet Reşat, kabine ile Meclis arasında ortaya çıkan itilafı gerekçe göstererek ve Kanun-i Esasiye dayanarak 5 Ağustos 1912 tarihinde Meclisi feshetmiştir. (Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi [MAZC], 1989: 386-387)

Meclisin feshi Halaskâr Zabitan grubunun zaferi anlamına gelmektedir. Çoğunluğu İttihatçılardan oluşan Meclisin fesih kararı sadece 9 muhalif vekilinin hazır bulunduğu oturumda okunmuştur. ("Young Turks Fall", 1912: 5) Hükûmeti düşüren ve Meclisi feshettiren Halaskâr Zabitan Muhtırasıyla askerlerin siyasete müdahalesi olağan bir hal almıştır. Halaskâr grubunun bu müdahalesi Meclisi tehdit kullanarak feshedilmesine sebep olması açısından Türk demokrasi tarihinde bir ilk oluşturmuştur. (Eraslan, 2006: 117)

Osmanlı'da hükûmetin düşmesine ve Meclisin kapanmasına sebep olan Halaskâr Zabitan Muhtırası dış basında da yankı bulmuştur. 21 Temmuz 1912 tarihli New York Times Gazetesi Cemiyet'in kaderinin gücü ele geçiren askerlerin elinde olduğunu, bunun basit bir bakanlık krizi olmadığını belirtmektedir. ("New Revolution", 1912: 3) İttihatçılar için hesap verme gününün geldiğini, ordunun Türkiye'ye gizli bir komite verdiğini ve şimdi yine ordunun komiteyi uzaklaştırmaya kararlı olduğunu yazmaktadır. ("New Revolution", 1912: 3) 23 Temmuz tarihli New York Times ise üç yıldır Türk hükûmetini kendi çizgisinde tutan güçlü ve ahlaksız İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin duvara tosladığını, artık kaçış yolu kalmadığını belirtmektedir. ("End of Young", 1912: 5) Gazete Selanik'ten gelip Abdülhamid'i devirerek Jön Türkleri zafere

taşıyan, Kızıl Sultan'ı sürgüne gönderen ordunun ayaklanarak önceki müttefiklerinin karşısına geçtiğini ve İttihat ve Terakki rejiminin sonsuza dek ortadan kaldırmak için yemin ettiklerini yazmaktadır. ("End of Young", 1912: 5) Abdülhamit döneminde sadece bir despot olduğunu ve sadece ondan korkulduğunu yazan gazete, bugünlerde binlerce küçük zorba olduğunu ve özgürlüklerin Abdülhamid döneminden çok daha fazla kısıtlanmış olduğunu ifade etmektedir. ("End of Young", 1912: 5)

25 Temmuz 1912 tarihinde, Halaskâr grubunun Meclis Başkanı Halil Bey'e yazdığı tehdit mektubu da dış basınında yankı bulmuştur. ("Turks Preparing", 1912: 5) 27 Temmuz tarihli New York Times İttihatçılar ile Halaskâr arasındaki çatışmanın tehlikeli bir hal aldığını, güç kullanma tehdidinden daha kötü olayların yaşanabileceğini belirtmektedir. ("Turkish Offices", 1912: 4) Gazeteye göre, Halaskâr Zabitan tarafından muhtıra verilmesi, İttihat ve Terakki binasının yakılması yaklaşan fırtınanın habercisidir. Kabine kendisinden beklenen fesih kararını alırsa, bunun Jön Türkler'e vurulacak son darbe olacağı Amerikan basınında yer almaktadır. ("Turkish Offices", 1912: 4)

Amerikan basını Türkiye'de ortaya çıkan sorunların temelinde Osmanlı'nın tüm gücünü ellerinde toplamaya çalışan İttihat ve Terakki politikalarının yattığını belirtmektedir. 24 Temmuz tarihli New York Times, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, devleti tamamıyla kontrol altına alma çabasının yozlaşma ve zulmü beraberinde getirdiğini, üstelik tüm bunların özgürlükçü bir anayasa altında yapıldığını yazmaktadır. ("Confusion in Turkey", 1912: 8) Hayal kırıklığı ve küskünlüğün ordu içinde de yayıldığı ve bugün ortaya çıkan durumun tıpkı 1908 devrimi gibi kazanımları korumak isteyen önde gelen subaylar tarafından yürütüldüğünü ifade etmiştir. ("Confusion in Turkey", 1912: 8) Halaskâr grubunu anayasanın koruyucusu olarak değerlendiren gazete bir adım ileri giderek Meclisin kapatılması talebini de normal karşılamıştır. Gazeteye göre mevcut Meclis hile ve zorbalıkla oluşturulduğu için, yeni hükûmetin adil ve düzenli bir seçim yaparak Meclisi yenilemesi en akılcı yoldur. ("Confusion in Turkey", 1912: 8) Fakat yaklaşan Balkan savaşları sebebiyle yeni seçimin yapılması ertelenmiştir.

Babıali Baskını ve Kamil Paşa Hükûmetin Devrilmesi

Balkan Savaşları siyaset tartışmalarını arka palana atmış, görünen tehlike taraflar arasında bir ateşkes ortamı oluşmasına sebep olmuştur. Bu ortamda yaklaşık üç ay iktidarda kalan bu hükûmet, Balkan savaşlarında Osmanlı ordusunun başarısız olması sonucunda istifaya zorlanmış ve yerine 29 Ekim 1912'de Kıbrıslı Kamil Paşa Hükûmeti kurulmuştur. (Küçük, 1991: 389)

İngiltere başta olmak üzere batılı güçler tarafından tanınan, tecrübeli devlet adamı Kamil Paşa'nın sadrazam olarak atanmasıyla cephede iyi gitmeyen mücadele, diplomasiyle desteklenmek istenmiştir. Bu kabine değişikliği Kamil Paşa'nın çabalarına rağmen istenilen sonucu sağlamadığı gibi İttihatçılar ve İtilafçılar arasında bir süredir var olan sessizliği de bozmuştur.

İttihat ve Terakki muhalifi olarak tanınan Kamil Paşa'nın atanması İttihatçılar tarafından doğrudan tehdit olarak algılanmıştır. Kamil Paşa'nın İttihat ve Terakki merkezini kapattırması, bazı İttihatçıların tutuklanması ve İttihatçı gazeteleri kapatması, (Tunaya, 2015: 511-512) bu algının yersiz olmadığını göstermiştir. Ordu içinde ki bölünmenin hatlarını da belirginleştiren atama, ordunun Balkanlar'da ağır bir yenilgi alarak Babıali'ye 40 km mesafedeki Çatalca hattına kadar çekilmesinde etkili olmuştur. 3 Aralık'ta, taraflar arasında barış görüşmelerinin bir hafta içinde başlaması şartıyla ateşkes ilan edilmiştir. Bu yenilgide Temmuz 1912'de harbiye nazırının değişmesi de etkili olmuştur. İstifaya zorlanan Mahmut Şevket Paşa'nın yerine harbiye nazırlığına gelen Nazım Paşa'nın harekât planları başarısız olmuştur. Nazım Paşa'nın savaşta aldığı yenilginin yanında, İttihat ve Terakki karşıtı olması kendisine karşı muhalefetin artmasına sebep olmuştur. İttihatçıların Mahmut Şevket Paşa'yı yeniden harbiye nazırı yapma yönündeki siyasi girişimleri ise sonuç vermemiştir.

Osmanlı Devleti'nin içinden geçtiği bu siyasal buhran döneminde Bulgarlar Çatalca'ya kadar ilerlemiş, Avrupa devletleri Osmanlı Devleti'ne verdikleri bir nota ile Edirne ve Adalar'ın Bulgaristan'a bırakılmasını talep etmişlerdir. Osmanlı Hükûmeti'nin cevabi notayı hazırlamak için toplandığı 23 Ocak 1913 günü Enver, Talat Beyler ve İttihatçıların bazı ileri gelenlerinin kabine toplantısını basarak, Sadrazam Kamil Paşa'yı silah zoruyla istifa ettirmesi hem Osmanlı Devleti, hem de İttihat ve Terakki'nin tecrübe ettiği son darbe olmuştur. Babıali'ye düzenlenen bu baskında Harbiye Nazırı Nazım Paşa vurulmuş, Sadrazam Kamil Paşa'ya da istifası yazdırılmıştır. Kamil Paşa'nın istifa gerekçesi olarak " cihet-i askeriyeden vuku bulan teklif " olarak yazmış, bu ifadeyi Enver ve Talat Paşalar "Ahali ve cihet-i askeriyeden" olarak düzeltirmiştir. (Okyar, 1980: 184)

Amerikan *New York Tribune* gazetesi, arkasına halkın desteğini alan Enver Paşa'nın, ne pahasına olursa olsun barış yapmak isteyen kabineyi devirerek Mahmut Şevket Paşa'yı sadrazamlığa getirdiğini belirtmektedir. ("Young Turks", 1913: 1) Aynı gazete başka bir haberde ise baskın sırasında Nazım Paşa'nın öldürülmesi dışında düzeni bozacak başka önemli bir olay yaşanmadığını yazmaktadır. ("Nazım Pacha", 1913:1) *The Manchester Guardian* gazetesi, bu darbenin ordu tarafından sürekli olarak tehdit edilen hükûmetin devrilerek,

yerine Jön Türklerin bir kabinesi kurulması için yapıldığını bildirmektedir. ("Turkish Cabinet", 1913: 8) Observer gazetesi ise, darbenin Avrupa güçlerinin büyük sıkıntı içine soktuğunu, Türklerin cevabının geciktiğini belirtmektedir. ("Porte and The Powers", 1913: 8) Yeni kabinenin Bulgaristan'a karşı politikasının nasıl olacağını bilmediği, bu sebeple Edirne sorunun hala çözüme ulaşmadığı gazetelerde yer almaktadır. ("Waiting For Turkey", 1913: 8)

Avrupa'nın büyük güçlerine cevap vermek üzere toplanan Kamil Paşa hükümetinin düşmesi, dış basında hem Avrupa hem de Balkan devletleri için hayal kırıklığı olarak yansıtılmıştır. *New York Tribune* gazetesi bu ihtilal haberinin Londra'ya bomba gibi düştüğünü yazmıştır. Balkan devletlerinin Londra'da bulunan delegeleri, İstanbul'da gerçekleşen darbeyi önceden ayarlanmış bir senaryo olarak değerlendirmiş, bunun bir oyalama taktiği olarak devreye sokulduğunu ileri sürmüşlerdir. ("The Revolution", 1913:8)

Avrupalı güçlerin, Edirne sorununun Bulgaristan lehine çözülmesini beklediği bu kritik günlerde hükümetin devrilmesi ve yerine Edirne'siz barış olacağına savaşmayı tercih eden bir yönetimin gelmesi Avrupa devletlerini endişelendirmiştir. Savaş bulutlarının alçaldığı, askerlerin müttefik taleplerini kabul etmek yerine hanedanı devirebilecekleri basında yer almıştır. ("Young Turks", 1913:1) *Guardian* gazetesi yeni kurulan hükümetin, "Büyük Kabine"-nin aldığı kararı lağvederek, Avrupa devletlerinin teklifini reddedeceğini öngörmektedir. ("The Revolution", 1913:8)

Amerikan *Washington Herald* gazetesi ise askerlerin Edirne'yi almak için yemin ettiklerini, gerekirse müttefiklerin taleplerini reddetmek için hanedanı devirmeye hazır olduğunu belirtmektedir. ("Young Turks", 1913: 1) Aynı şekilde Amerikan *New York Tribune* gazetesi de, bu darbe ile savaş ihtimalinin arttığını, Enver Bey'in ordunun sadece bir bölümü tarafından desteklendiğini, yüksek rütbeli askerlerin ve ordunun büyük bir bölümünün Jön Türklerle karşı olduğunu yazmaktadır. ("Ottoman Army",1913:1)

Babiali Baskınına ilişkin İngiliz-Amerikan basınında öne çıkan nokta ise darbenin neden yapıldığından çok, sonucunun Balkan sorunu açısından ne olacağıdır. Hem İngiliz hem de Amerikan basınında yer alan gazetelere bakıldığında Edirne ile ilgili kararın ertelendiği, müttefiklerin bu soruna nasıl bir yaklaşım sergileyecekleri, İstanbul'daki gayri Müslümlerin durumdan etkilenip etkilenmeyeceği sorularına cevap arandığı görülmektedir. Daha önceki darbelerde olduğunun aksine, basın bu darbeye devrilen hükümete karşı eleştirel bir tutum almamıştır. Aynı şekilde anayasal hükümeti deviren Enver Paşa ve İttihatçılara karşı da basının bir eleştirisi veya sempatisi görülmemektedir.

Sonuç

Osmanlı Devletinde yapılan dört askeri müdahaleyi konu alan bu makalede İngiliz ve Amerikan gazetelerinin 1876, 1909 ve 1912 askeri müdahalelerini olumlu bir gelişme olarak niteleyip, eleştiri yapmaktan kaçındıkları, devrilen yönetimleri itibarsızlaştıracak haberlere sütunlarında yer verdikleri görülmektedir. 1876'da Abdülaziz'e karşı yapılan darbenin İngiltere devlet adamları tarafından önceden bilindiği fakat buna karşı herhangi bir girişimde bulunulmadığı gazete incelemelerinde göze çarpmaktadır. Yine İngiliz gazetelerinin Abdülaziz yönetimine karşı ayaklanmanın sürdüğü günlerde isyancıları desteklediği açık bir şekilde görülmektedir. Darbe sonrasında ise, dış basında Abdülaziz'i itibarsızlaştıracak birçok yazı kaleme alınmıştır. İngiliz ve Amerikan gazetelerinde 1876 yılında Abdülaziz'e karşı yapılan darbenin yansımaları olumlu olup ve birbiri ile benzerlik içermektedir. Bu benzerliğin bir nedeni aynı kaynaklardan çıkan haberlerin Londra'nın yanında Washington'a servis edilmesidir. Özellikle Reuters gibi Londra merkezli haber ajanslarından alınan haberler ABD'deki gazetelerde de yer almaktadır. Fakat gazetelerde yer alan benzerliğin asıl nedeni bu iki ülkenin Osmanlı devletine bakışlarındaki benzerliktir. Osmanlı devletinin son döneminde Amerikan gazetelerinin İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerde özel temsilcileri bulunmaktadır. ABD bu temsilciler aracılığıyla Osmanlı'da yaşanan gelişmeleri, İngiliz kaynaklarından bağımsız olarak, Washington'a aktarmaktadır. Bakış açısındaki bu benzerlik farklı kaynaklara dayanan haber içeriklerinde ortaya çıkmaktadır.

31 Mart süreci ve Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelmesinden sonra dış basına bakıldığında ise, Abdülhamit'in de amcası Abdülaziz'e benzer bir kaderi yaşadığı göze çarpmaktadır. Hareket Ordusu'nun isyancılara ve Abdülhamid'e karşı harekete geçtiği günlerde dış basında Abdülhamid'i yeren ve Mahmut Şevket Paşa'yı öven haberlere yer verildiği görülmektedir. Abdülhamid'in suikastçı olduğu, kendi halkını katletme planları yaptığı, zimmetine para geçirdiği, halkının kaynaklarını savurganca harcadığı gibi Abdülhamid'i itibarsızlaştıran haberler olayların yaşandığı hemen her gün basında yer almıştır. Özellikle, İngiliz gazeteleri Hareket ordusunu ve Abdülhamid'in tahtan indirilmesini açık bir şekilde desteklemektedir.

Türk demokrasi tarihinde Meclis kapattıran ilk muhtıra olan Halaskâr Zabıtan Muhtırası, dış basında İttihatçıların uyguladığı baskı rejiminin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Hükûmetin düşürülmesi ve Meclisin feshedilmesi memnuniyetle karşılanmış, İttihatçıların tehditle iktidardan uzaklaştırılması meşru görülmüştür. İngiliz Amerikan basınında göre İttihatçılar zorbadır ve ordu Osmanlı yönetimini bu zorbalardan kurtarmayı amaçlamaktadır.

Babialı baskını ise Balkan Savaşlarının neden olduğu çalkantılı dönemde, Edirne'nin Bulgarlara verilmemesi için yapılan bir müdahale olarak Batı basınında yer almıştır. 1913 Babialı Baskınının Osmanlı Hükûmeti için değil aynı zamanda Batılı devletler için de sürpriz olduğu söylenebilir. Baskın Batı'nın Osmanlı hükûmetinden cevap beklediği kritik bir dönemde gerçekleşmiştir. Bu sebeple Batılı devletler Osmanlı'dan beklediği cevabı alamamışlardır. Yeni kurulan hükûmetin Batının isteklerine aykırı hareket etme endişesi de bu darbenin Batı tarafından desteklenmemesi sonucunu doğurmuştur.

Osmanlı'da gerçekleşen askeri müdahaleler öncesinde yaşanan toplumsal olaylarda İngiliz ve Amerikan gazeteleri protestocuların yanında yer almıştır. Yine bu müdahalelerin Batı tarafından beklenen, hatta 1876 darbesinde olduğu gibi bilinen bir gelişme olduğu basında yer almaktadır. İncelemeye konu askeri müdahalelere ilişkin İngiliz-Amerikan gazetelerinde birbiri ile çelişen haberlere rastlanmadığı gibi, müdahalelerin olumlu- olumsuz yönlerine değinerek objektif bir yaklaşım ortaya koyan haberler de görülmemiştir. Darbelere ilişkin her iki ülkenin basınında yer alan haberler büyük ölçüde birbirleriyle örtüşmektedir. Demokratik değerleri savunucusu olduğunu iddiasında olan İngiltere ve ABD'ye ait gazetelerin, Osmanlı Devletinde Meclisin dağıtılması, muhtıra ile hükûmetin düşürülmesi gibi gelişmeler karşısında demokrasinin yanında bir duruş sergilememiştir. İngiliz ve Amerikan gazetelerinin askeri müdahalelere ilişkin değerlendirmelerinde merkeze aldıkları konu kendi çıkarları olmuştur. Darbenin Osmanlı demokrasisi üzerindeki etkisinden ziyade yeni yönetimin dış politikada takip etmesi beklenen çizgi gazete sütunlarına taşınan haberlerde tartışma konusu olmuştur.

Kaynakça

- Çabuk, Vahid (2007). *Kuruluşundan Cumhuriyete Büyük Osmanlı Tarihi*. c.10. İstanbul: Emre Yayınları.
- Danışmend, İsmail Hami (1972). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. c.4. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Eraslan, Cezmi ve Olgun, Kenan (2006). *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Hale, William (2014). *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kaan, Oğuz (2009). "Demokrasi Tarihimizde 1912 Seçimleri". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. c.6: 1 Kahramanmaraş. ss. 31-49.
- Karal, Enver Ziya (2011). *Osmanlı Tarihi VII*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Küçük, Cevdet (1988). "Abdülaziz". *İslam Ansiklopedisi*. c.1. İstanbul: TDV Yayınları.
- Küçük, Cevdet (1988). "Abdülhamit II". *İslam Ansiklopedisi*. c.1. İstanbul: TDV Yayınları.

- Lewis, Bernard (2010). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (çev. Boğaç Babür Turna). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi* (1991). Devre 2. İçtima 1. C.2. 12 Temmuz 1912. Ankara: TBMM Basımevi.
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi* (1989). Devre 2. İçtima 1. C.1. 23 Temmuz 1328. Ankara: TBMM Basımevi.
- Nadi, Yunus (1325). *İhtilal ve İnkılab-ı Osmani*. Dersaadet: Matba-i Cihan.
- Okyar, Fethi (1980). *Üç Devir'de Bir Adam*. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Özcan, Azmi (2007). "31 Mar Vak'ası". *İslam Ansiklopedisi*. c.34. İstanbul: TDV Yayınları.
- Sancaktar, Fatih Mehmet (2020). "Perception of Europe Among Ottoman Intellectuals and Politicians Following The Second Constitutional Revolution (1908-1913)". *Asia Minor Studies*. C.8: 2: ss.433-443.
- The Manchester Guardian*. (1876, 24 Mayıs). The Revolution At Constantinople. s.6.
- (1909, 14 Nisan). Revolution in Turkey. s.7.
- (1909, 26 Nisan). The Fighting in Constantinople. s.6.
- (1909, 26 Nisan). Sultan a Captive. s.7.
- (1909, 03 Nisan). Turkey and the Powers. s.8.
- (1909, 08 Nisan). An Opposition Editor Assassinated. s.5.
- (1909,21 Nisan). Porte Communicating With Salonika. s.14.
- (1909, 26 Nisan). Sultan a Captive. s. 7.
- (1909, 26 Nisan). A Completely Successful Plan. s.7.
- (1909, 26 Nisan). Fighting In The Streets. s.7.
- (1909, 26 Nisan). Young Turks and Ex-Sultan. s.7.
- (1909, 01 Mayıs). The New Reign In Turkey. s.8.
- (1909, 07 Mayıs). New Era in Turkey. s.7.
- (1909,03 Mayıs). Massacre Planned in Istanbul. s.7.
- (1909,03 Mayıs). Intense Relief in The City. s.7.
- (1909, 6 Mayıs). Sir Edward Grey Sympathy With Turkish Reform. s.8.
- (1913, 24 Ocak). The Revolution in Constantinople. s.8.
- (1913, 24 Ocak). Turkish Cabinet Overthrown. s.8.
- (1913, 28 Ocak). Waiting For Turkey. s. 8.
- The New York Times*. (1876, 15 Mayıs). The Ministerial Change in Turkey. s.1.
- (1876, 19 Mayıs). The Troubles in Eastern Europe. s.1.
- (1876, 23 Mayıs). Possible Abdication of the Sultan. s.5.
- (1876, 31 Mayıs). The Turkish Revolution. s.4.
- (1876, 2 Haziran). Taken By The British Government. s.1.
- (1876, 1 Haziran). Rumored Death of Abdul Aziz. s.7.
- (1876, 5 Haziran). Suicide of Abdul Aziz Opening His Arm. s.1.

- (1909, 20 Nisan). Sultan Has Earned Name of Assassin. s.2.
(1912, 23 Temmuz). End of Young Turk Regime is Near. s.5.
(1912, 26 Temmuz). Turks Preparing For a Civil War. s.5.
(1912, 29 Temmuz). More Power for The Sultan. s.5.
(1912, 6 Ağustos). Young Turks Fall. s.5.
(1912, 21 Temmuz). New Revolution Menaces Turkey. s.3.
(1912,24 Temmuz). Confusion in Turkey. s.8.
(1912, 26 Temmuz). Turks Preparing For a Civil War. s.5.
(1912, 27 Temmuz). Turkish Offices Demand New Ruler. s.4.
The New York Tribune. (1913, 24 Ocak). Young Turks Seize Reins of Power. s.1.
(1913,24 Ocak). Nazım Pacha Killed by Enver Bey's Bullet. s.1.
(1913, 26 Ocak). Ottoman Army Slow to Back Enver. s.1.F
The Observer. (1909, 28 Mart). The New Turkey. s.4.
(1913, 26 Ocak). Porte and The Powers. s.9.
The Washington Herald. (1913, 24 Ocak). Young Turks in Saddle. s.1.
Tunaya, Tark Zafer (2015). *Türkiye'de Siyasal Partiler*. c.3, İstanbul: İletişim Yayınları.